

Оксана ПОКЛОНСЬКА
старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ

З урахуванням розвитку суспільства набирає все більших обертів й інститут спадкування. За цивільним законодавством на території України передбачено два види спадкування – за законом та за заповітом. З кожним роком інститут спадкування за заповітом використовується все частіше спадкодавцями, адже вони хочуть бути впевнені в тому, що все спадкове майно, нажите ними під час життя, перейде саме до тих спадкоємців, яких вони визначають. І на сьогодні це питання все ще потребує наукових досліджень та шляхів вирішення проблемних питань правового регулювання інституту спадкування.

Дослідженню інституту спадкування за заповітом приділяли увагу велика кількість науковців, зокрема В. В. Валах, Г. В. Галущенко, М. М. Дякович, І. В. Жилінкова, Ю. О. Заїка, О. О. Кармаза, В. І. Кисіль, О. Є. Кухарев, В. І. Крат, Л. А. Лунц, З. В. Ромовська, А. А. Рубанов, Є. О. Рябоконт, Н. О. Саніахметова, І. В. Спасибо-Фатєєва, А. А. Степанюк, В. Л. Толстих, С. Я. Фурса, Є. О. Харитонов тощо [2, с. 23].

Ю. О. Заїка пропонує під поняттям «заповіт» розуміти особисте розпорядження фізичної особи стосовно її майна і зобов'язань, яке набуває чинності після смерті, складене в передбаченій законом формі і посвідчене особами, зазначеними у законі [2, с. 23].

На думку Л. К. Буркацького, заповіт є вольовим одностороннім актом фізичної особи (у тому числі подружжя) щодо розпорядження своїми майновими правами власника на випадок смерті, вчиненим на користь однієї або кількох осіб у формі і порядку, встановлених законом [2, с. 23].

Треба зазначити, що визначення заповіту має закріплення й на юридичному рівні. Відповідно до ст. 1233 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), заповітом є особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті.

Щодо вимог оформлення заповіту, то відповідно до ст. 1247 ЦК України заповіт складається у письмовій формі, із зазначенням місця та часу його складення. Заповіт має бути особисто підписаний заповідачем. Якщо особа не може особисто підписати заповіт, він підписується відповідно до частини четвертої ст. 207 ЦК України. Заповіт має бути посвідчений нотаріусом або іншими посадовими, службовими особами, визначеними у цивільному законодавстві [1].

Доцільно звернути увагу, що законодавством надано можливість складення заповіту лише особам, які мають повну цивільну дієздатність, тобто досягли 18 років, тим самим позбавивши можливості осіб, які набули цивільну дієздатність, але не відповідають віковому критерію, права на складення заповіту. Оскільки заповіт є правочином, то доцільно було б якби укладати правочин мали право не тільки повнолітні особи, а й ті, кому хоч і не виповнилось 18 років, але їм була надана повна цивільна дієздатність [3, с. 64].

Щодо цього вчена І. В. Жилінкова зазначала, що якщо неповнолітня особа має право розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами, то саме передача зазначеного майна за заповітом є одним із способів такого розпорядження [3, с. 64].

Також з урахуванням того, що заповіт підлягає нотаріальному посвідченню, то однією з центральних практичних проблем саме посвідчення заповітів є відсутність у нотаріуса можливості встановити обсяг цивільної дієздатності повнолітньої фізичної особи. Хоча це є одним із правил перед вчиненням нотаріальної дії – перевірити наявність повної цивільної дієздатності у фізичної особи, яка звернулась за вчиненням тієї чи іншої нотаріальної дії. Проте проблема викликана відсутністю уніфікованого реєстру судових рішень про визнання осіб недієздатними та обмежено дієздатними. Тому навіть нотаріальне посвідчення заповіту аж ніяк не гарантує неможливість визначення його в подальшому недійсним внаслідок укладення його особою з недостатнім обсягом цивільної дієздатності [3, с. 64].

Ще однією проблемою інституту спадкування за заповітом є заповіт з умовою. Науковець К. Сойер зазначає, що в заповіті з умовою проблеми створює не лише

визначення правомірності чи неправомірності тієї чи іншої умови, що міститься у тексті заповіту, але й встановлення того, чи є обставини, щодо яких висловив свою волю померлий, умовою, залежно від якої ставиться прийняття спадщини спадкоємцем або простим побажанням заповідача [3, с. 64].

Також в юридичній літературі є дискусійним питання стосовно юридичної долі заповіту. Тому що згідно з чинного законодавства заповідач має право у будь-який час скасувати заповіт чи скласти новий, а ще внести зміни до заповіту. Заповіт, який було складено пізніше, буде скасовувати попередній заповіт повністю або у тій частині, я в якій він йому суперечить. Тож кожний складений новий заповіт буде скасовувати попередній і не буде відновлювати той заповіт, який заповідач склав перед ним [3, с. 65].

Отже, незважаючи на розвиток цивільного законодавства та норм правового регулювання інституту спадкування за заповітом, в практичній діяльності все ще виникають труднощі, з якими стикаються як нотаріуси, так і спадкодавці та спадкоємці. Тому вбачаємо за необхідне проводити просвітницьку роботу, щоб суб'єкти були обізнані з правових питань у цій галузі; а також вдосконалювати чинне законодавство, доповнюючи новими правовими нормами, які б усували вже наявні прогалини.

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

2. Михайлів М. О. Спадкування за заповітом в умовах рекодифікації цивільного законодавства України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. Вип. № 10. С. 22–26.

3. Федоренко Т. М. Особливості правового регулювання спадкування за заповітом. *Науковий збірник «Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції»*. 2017. № 9. С. 63–65.

Роман КАРПЕНКО

старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук

Ольга МОСЯКІНА

студентка ННІ заочного навчання
та підвищення кваліфікації
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ЦИВІЛЬНА ПРАВОЗДАТНІСТЬ ТА ЦИВІЛЬНА ДІЄЗДАТНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ В УКРАЇНІ ТА В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Учасниками цивільних відносин є фізичні особи та юридичні особи, відповідно до статті 2 Цивільного кодексу України. Щоб мати можливість брати участь у майнових та особистих немайнових відносин, закон наділяє громадян цивільною правосуб'єктністю, елементами якої є цивільна правоздатність та цивільна дієздатність. Цивільний кодекс України визначає цивільну правоздатність, як визнання за фізичною особою можливість мати цивільні права і нести цивільні обов'язки. Зміст правоздатності складає сукупність тих цивільних прав та обов'язків, які можуть мати фізичні особи.

Відповідно до чинного законодавства цивільну дієздатність має лише фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій та може керувати ними. Цивільна дієздатність фізичної особи – це її здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання, відповідно до статті 30 Цивільного кодексу України.

Категорії «цивільна дієздатність» належить важлива роль у перетворенні цивільної правоздатності фізичної особи як абстрактної можливості правоволодіння в наявній, конкретні суб'єктивні цивільні права та обов'язки, носієм яких є певна персоніфікована фізична особа. Ознаки цивільної дієздатності фізичної особи: здатність усвідомлювати значення своїх дій; спроможність керувати ними.

За віком цивільна дієздатність поділяється на: часткову цивільну дієздатність